

Olasz front és magyar tizeshonvédek a nagy háborúban

KAPUSI Krisztián

The Italian Front and the 10th Royal Hungarian Honvéd (Landwehr) Infantry-Regiment ('Tizeshonvéd') in the Great War

Austria-Hungary and its southern neighbour, the Kingdom of Italy, joined different alliances and fought on opposing sides during World War I. Nearly eight hundred thousand Italian-speaking subjects lived in the Isonzo and Adriatic areas of Austria-Hungary (around the cities of Gorizia, Trieste and Fiume) and westwards, in Alpine environments of Bolzano, Merano and Trento (Alto Adige and Trentino provinces) in South Tyrol.

How did the soldiers of the 10th Honvéd Infantry Regiment of Miskolc end up in the peaks of the Dolomites during the final months of the war? Was there any possible alternative for making an honourable stand when the inevitability of the collapse was already apparent? This study aims to examine such questions.

*

Az Osztrák–Magyar Monarchia közel 51 milliós népességében 768 ezer olasz nyelvű alattvaló élt az 1910. évi népszámlálás adatai szerint.¹ Gorizia térsége és az Isonzó² folyásvidéke, Trieszt, az Isztria és Fiume adriai tengerpartja, nyugatabbra pedig a dél-tiroli Bolzano, Merano és Trento városok (Alto Adige és Trentino tartományok) alpesi környezete volt a Monarchia határain belül többségben olasz népesség által lakott határvidék.³ Alapvető érdekellentét feszült a szomszédos államok között, nem véletlen, hogy a Habsburgok voltak az olasz egység legfőbb hátráltatói a XIX. században. Ausztria felforgatóknak, anarchistáknak tekintette a taljánokat (Luigi Lucheni 1898-ban leszúrta Erzsébet császárné és királyné, I. Ferenc József osztrák császár és magyar király népszerű feleségét).⁴ Az alpesi Trentino és az adriai Trieszt, Fiume, Isztria vonatkozásában az ifjú olasz államnak egyetlen szomszédja, az Osztrák–Magyar Monarchiával szemben maradtak etnikai alapú területi követelései Itália egységesülése után.

Az Olasz Királyság létét megalapozó 1861. évi egyesítő hadjárat sikereit követően, a Habsburgok hozzáláttak egy modern erődrendszer kiépítéséhez birodalmuk déli határán a Garda-tó, Trento városa és a Dolomitok vonalán. Katonai mérnökeiknek hegycsúcsokra kellett betonmonstrumokat tervezni és kivitelezni, stratégiai célok szolgálatában robbantásokkal és erdőirtásokkal formálták át Dél-Tirol és Trentino alpesi határvidékének természetes arculatát. Az olasz fenyegetést annyira erősnek értékelték, hogy e viszonylag csekély kiterjedésű magashegyi szakaszon 80 erődöt emelt Ausztria kormányzata, a Monarchia erődjeinek több mint húsz százalékát Dél-Tirol és Trentino mindössze 520 kilométeres határvonalára építették.⁵ Utólag indokoltnak bizonyult a kiadós előkészület, hiszen az első világháborúban a két ellenséges hadviselő állam frontja az Isonzótól a Garda-tóig, Doberdótól a Piavéig és a Dolomitokig öldöklő véres harcok sorát produkálta.

¹ PÁNDI 1997. 184.

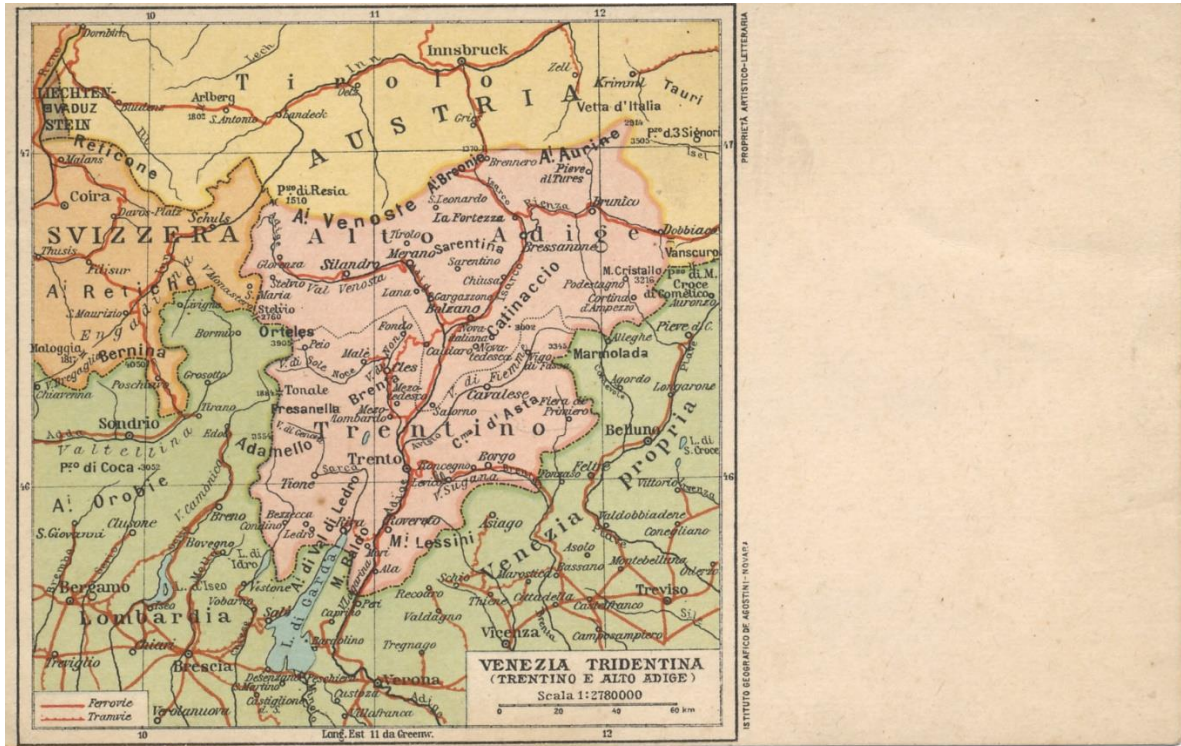
² A folyó szlovén neve: Soca.

³ Az említett határmenti településeknek német és olasz neve egyaránt volt. Az olasz/német Gorizia/Görtz, Bolzano/Bozen, Trento/Trient, Merano/Meran, illetve a régió tekintetében Alto Adige e Trentino/Südtirol változatok közül 1918-ig a német használata indokolt volna, hiszen az Osztrák–Magyar Monarchiához tartoztak e települések, a jelenlegi viszonyok közötti lokalizálás, térképhasználat megkönnyítése érdekében mégis inkább az olasz nevek használata tűnt célszerűnek.

⁴ SZTANÓ 2014. 218-320.

⁵ IRIMIÁS 2015. 69.

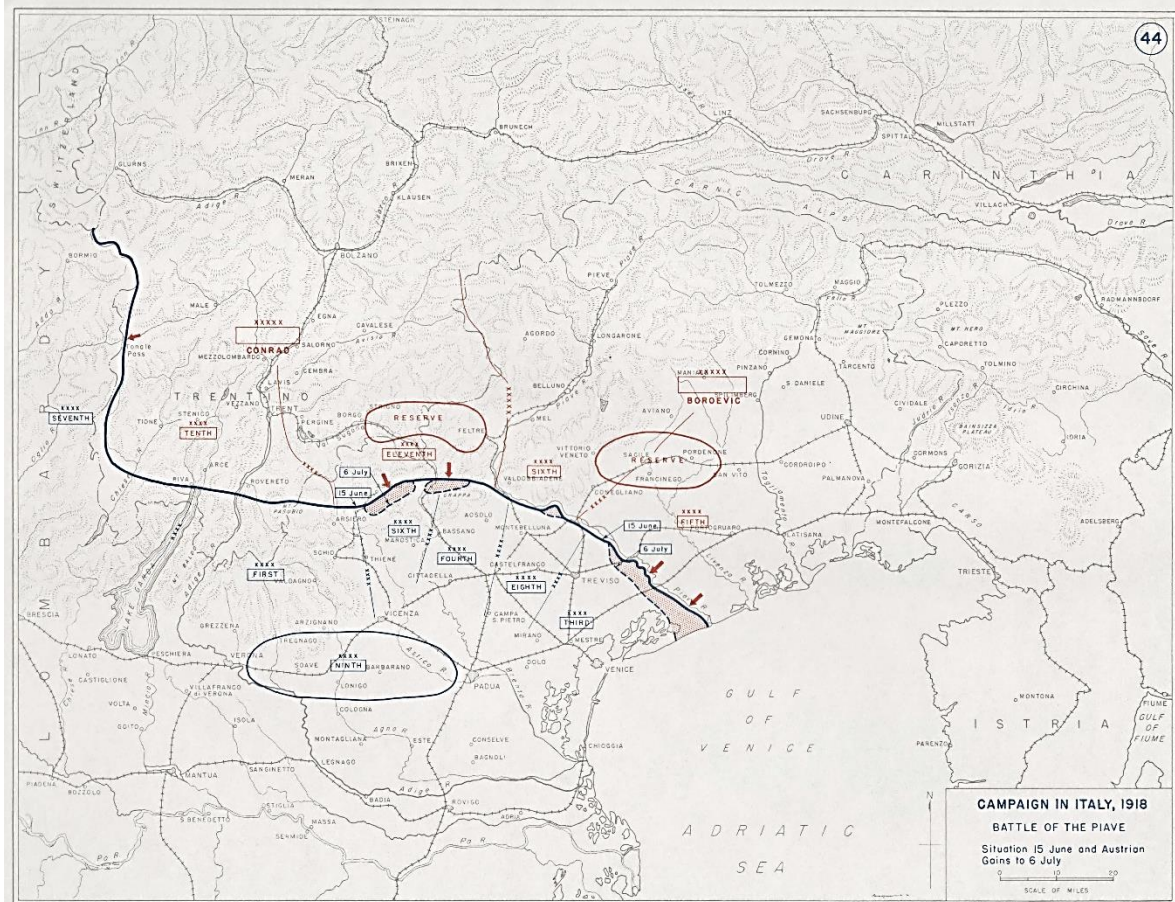
A szarajevói merénylet után e földrajzi és etnikai adottságok okán nem lehetett merészebb célja a központi hatalmaknak annál, hogy az Olasz Királyság maradjon semleges, ellenben az Antant mindent bevetett annak érdekében, hogy a saját oldalán hadviselő félként vonja be Itáliát a világháborúba. Bonyolult diplomáciai manőverek eredményeként, 1915. április 26-án aláírták végül a „londoni egyezményt”: kötelezte magát az olasz kormány, hogy egy hónapon belül hadat üzen az Osztrák–Magyar Monarchiának, cserében az angol, francia, orosz szövetségesek elismerték az olasz igények jogosságát Dél-Tirolra és Trentinóra, Gorizia, Trieszt, az Isztria térségére és ezeken felül albán területekre meg még görög szigetekre is (Dodekanészosz). Anglia 50 millió fontos kölcsönt folyósított az olasz hadba lépés finanszírozásához. Az I. világháború második esztendejében, mindezek után, 1915. május 23-án az Olasz Királyság hadat üzent az Osztrák–Magyar Monarchiának.⁶

1. Trentino és Alto Adige tartományok képeslapon megjelenő térképen, 1910 k.
(Forrás: <http://wwitoday.com/wwiScEventDetail.php?id=126>)

Az Isonzó folyó alsó szakaszán, a Gorizia és Trieszt városok közötti Doberdó-fennsíkon bontakozott ki a támadás. Négy komolyabb csata zajlott le az év végéig, de az olaszok képtelenek voltak áttörni a Monarchia védelmi vonalain. Az osztrák-magyar hadvezetés 1916 elején próbálta megosztani az Isonzónál jelentkező nyomást, ezért az olasz határvidék nyugati területein nyitott egy újabb arcvonalat. Bolzano és Trento alpesi térségéből, Dél-Tirolból törekedett az észak-olasz síkságra végső soron azért, hogy bekerítse, hátba támadja az Isonzónál harcoló olasz hadseregeket. Nem sikerült mindezt kiharcolni, bár a földrajzi távolság csekély volt és az íróasztal mellől jónak tűnt Conrad vezérkari főnök terve, Dél-Tirol és a Dolomitok, Trentino terepviszonyai a valóságban lehetetlenné tették, hogy az osztrák-magyar haderő csak úgy lerohanjon a rögös hegyvidékről az észak-olasz alföldre. A keleti frontszakaszon viszont 1917. október 24-27-én a 12. isonzói csata Caporettonál óriási fegyvertényt hozott: az osztrák-magyar és német hadsereg a folyó egész vonalán visszavonulásra kényszerítette ellenségét, és az olaszok csak jócskán délebbre, 1917. november 10-én a Piave folyónál tudták feltartóztatni az előrenyomulást.

⁶ GALÁNTAI 2000. 260-263.

2. Az olasz front 1918-ban. Térképvázlat DODSON–ESPOSITO 1950. atlaszában (Forrás: wikipedia)

A 12. isonzói csata volt az adott frontszakasz egyetlen olyan ütközete, amelyet a Monarchia hadvezetése kezdeményezett. Caporetto (ma: Kobarid, Szlovénia) a folyó felsőbb szakaszán, Doberdótól északra szolgált a támadás helyszínéül, 1917. október 24-én hajnalban mérges gázokat tartalmazó lövedékekkel sikerült meglepni az olasz alakulatokat. Reggel megkezdődött a hatalmas erejű tüzérségi előkészítés aknavetőkkal, délelőtt támadásba lendült a gyalogság. Másnapra összeomlott az olasz arcvonal, a német és osztrák-magyar haderő pár nap alatt a *Tagliamento*, 1917. november 10-re a Piave folyóig nyomult előre. A győztes csapatok nagy mennyiségű hadianyag, felszerelés és hadifogoly, valamint három megyényi észak-olasz terület birtokába jutottak a sikeres caporettoi áttöréssel. Az isonzói harcok során az olasz haderő most először szorult defenzívába, ekképpen maga a front is áthelyeződött délebbre, a Piave menti olasz területekre. A siker összességében nem befolyásolta a világháború végső kimenetelét, mert utóbb kedvezőtlenül alakultak a nyugati front viszonyai. A német erőket 1918 tavaszán kivonták Észak-Olaszországból, ahol viszont fokozódott az ellenséges angol katonai jelenlét, így a fronton maradt osztrák-magyar hadosztályok mindkét arcvonalon, a Piavénél és az alpesi Trentinóban is védekező harcokra kényszerültek. Efféle előzmények után vezényelték 1918 nyarán az olasz front trentinói arcvonalára a Miskolcra, Borsod, Zemplén és Heves vármegyéből sorozott Magyar Királyi 10. Honvéd Gyalogezredet.⁷

⁷ GALÁNTAI 2000. 290. 381. 435.

Magyarország a dualizmus idején sem azonosult Ausztria összes elvárásával és törekvésével. Kossuth Lajos haláláig Torinóban lakott, Türr István az olasz királyi hadsereg altábornagyaként tüntette ki magát, a magyar közvéleményre korántsem bírt rátelepedni az osztrákok Itália főbiája. Sáfrán Géza ezredes, a 10-es honvédek ezredparancsnoka írta az 1918. augusztus 15-én megjelent tábori újság címlapszövegét, megállapítva, hogy a

*háború ötödik évének kezdetén olasz bércek szikláit tapossuk [...] Az entente gyilkos politikája ellenségünké tette már a világ minden népét, azt is, aki barátunk volt.*⁸

Az orosz és a román frontot megjárt tizeshonvédek ezúttal az alpesi Trentino arcvonalán olasz ellenséggel vették fel a harcot, ami azért volt furcsa, mert a Monarchia határán belül élő helybéli civilek ugyancsak olaszok voltak, ráadásul bajtársaik között is akadtak olyanok, akiknek esküjük szerint a saját népük nemzeti hadseregére kellett fegyvert fogniuk. Az olasz hadüzenet rendkívüli helyzetet teremtett az Osztrák-Magyar Monarchia olasz anyanyelvű kisebbsége körül. Fiuméből az irredenta ifjúság csoportosan szökött át a határon, csatlakoztak az ellenséges olasz hadsereghez és hősi halottuk is volt az osztrák-magyar „anyaország” elleni harcokban. A helyben maradtak közül százzámra internálták Fiuméből magyarországi táborokba (Kiskunhalas, Tápiósüly) a politikailag megbízhatatlannak minősített olaszokat, közülük 140 fő alultápláltság és különféle betegségek okán vesztette életét. A jogszabályok viszont Fiumére is vonatkoztak és a hadkötelezettség értelmében olaszokat soroztak be az osztrák-magyar hadseregnek az Olasz Királyság ellen harcoló ezredeibe.⁹ Szabó Sándor őrnagy 1918. október 24-én vette át a Magyar Királyi 10. Honvéd Gyalogezred parancsnokságát a frontról súlyos betegen távozó Sáfrán Gézától, és Szabó megörökített emlékei közé került, hogy mellette, a magyar elővéd élén egy fiumei olasz származású tiszt vonult a dél-tiroli *Salorno* (németül *Salurn*) falu környékén, a háború utolsó napjaiban.¹⁰

3. A Hétközség fennsíkron elpusztított olasz falu romjai. Fénykép, 1918. HOM HTD 76. 1. 4.

⁸ 10-es honvéd (A M. Kir. Miskolczi 10-ik Honvéd Gyalogezred tábori újságja), 1918. augusztus 15.

⁹ FRIED 2004. 21-22.

¹⁰ SASSY 1939. 204.

Az etnikai szempontok összekuszáltságához tartozott az is, hogy a 10-es honvédek által védett terület olasz lakosságú falvait a trentinói Hétközség-fennsíkon (*Altopiano dei Sette Comuni*) éppenséggel az olasz királyi tüzérség lőtte ripityára: *Stellar* község helyén köves pusztaság, *Forra*, *Pozzi*, *Carpanedi*, *Lazaretti* sűrűn beépült lakóházaiból, templomból és temetőből romhalmaz maradt a háború végére.¹¹ A magyar katonák és a *Brenta* menti olasz lakosság között normálisan alakult a kapcsolat. *Borgo Valsugana* községben katonai kórház működött, a viszony nem fajult túlságosan bizalmassá, ha hihetünk Sassy Csaba helyszíni tudósításának:

*maguk egészen nyugodtak lehetnek, asszonyom, mert komolyan mondom, nem sok kárt fognak tenni a szívünkben az olasz lányok. Nem tetszenek. Nem a mi esetünk egy sem.*¹²

Kapituláltak a románok, a Magyar Királyi Miskolci 10. Honvéd Gyalogezred 1918 áprilisától a Bácskában (Újvidék, Zombor) és Budapesten teljesített karhatalmi feladatokat, majd július 16-án vezényelték át őket az észak-olasz front trentinói arcvonalára. József főherceg hadseregpáncsnokként augusztus 6-án már a *Brenta* folyó felső szakaszán, *Marter* község határában szemléltette meg az ezredet, elégedett volt a tapasztalt fegyvellemmel, rendezettséggel. A páncsnokságnak címzett levelében

*a tiszték és a legénység megjelenése, magatartása felett a legmagasabb elismerését és dicséretét fejezte ki.*¹³

4. József főherceg szemléje a 10-es honvédeknél 1918. augusztus 6-án. HOM HTD 76. 1. 4.

¹¹ MÁTRAY–THURZÓ NAGY 1970.

¹² *10-es honvéd (A M. Kir. Miskolczi 10-ik Honvéd Gyalogezred tábori újságja)*, 1918. augusztus 15. Vö.: Somogyvári Gyula soraival: „egyet csodáltam még, szinte könnybe lábadó szemmel. A bakáink emberségét. Lézengtek a gyöngeségtől, alig kaptak már valamit, de még azt a szűkös ételmet is, amit kaptak, megosztották a falu éhező, olasz lakosságával. A hóri-horgas őrmester hosszú combjain két-két picike apróság is ült, s úgy etette a sápadt kigyerekeket a csajkájából, mint a verébfiókákat”. Idézi BEDÉCS 2015, 271).

¹³ *10-es honvéd (A M. Kir. Miskolczi 10-ik Honvéd Gyalogezred tábori újságja)*, 1918. augusztus 15.

5. Frontszakasz Asiago határában. Fénykép, 1918. HOM HTD 76. 1. 4.

A Brenta-völgy olasz települései (*Marter, Roncegno, Borgo Valsugana, Castelnuovo*) között *Selva* községig masíroztak a tizeshonvédek, onnan indult kötélpálya és szerpentin a délre magasló Hétközség-fensíkra (*Altopiano dei Sette Comuni*) a *Barricata* nevű osztrák-magyar támaszpont laktanyáihoz, ahol az olasz határ húzódott. Az Adige és a Brenta folyók közötti Hétközség-fensík lényegében egy medence, mert 2000 méter magas hegyek, a Dolomitok déli nyúlványai övezik. A folyók felől igen meredeken emelkedik a Hétközség-fensík 1000 méter magasságig, ráadásul a nagyjából 400 négyzetkilométernyi területe korántsem összefüggő síkság, hanem szakadékok, sziklák, szurdokok által szabdalts terep.¹⁴ Települései közül a déli lábainál fekvő *Asiago* a legjelentősebb, vonatkozó szóvicc Sassy Csabától:

*[a] fronton az élet csak vegetálás, asszonyom. Agónia. A mienk még csak tűrhető, mert az csak asi-agónia”.*¹⁵

¹⁴ BEDÉCS 2015. 258.

¹⁵ 10-es honvéd (A M. Kir. Miskolczi 10-ik Honvéd Gyalogezred tábori újságja), 1918. augusztus 15.

Asiago egyébként más költőt mélyebben ihletett. A Dél-Dunántúlról önkéntesként bevonult Somogyváry Gyula az orosz fronton előbb a Doberdóra, 1918 nyarán a Hétközség-fennsíkra került. Az *asiagói Madonna* című versét 1918 augusztusában írta. Egyik versszaka:

*A gránátjárta régi téren
csak maga áll már csodaképpen.
Körül: romokba, összezúzva
hever sikátor, tér, meg utca,
egymásra roskadt ház, torony,
csak pusztulás és siralom.
Tán átok ül rajt, nagy, halálos,
hogyan holt a kő és holt a város...¹⁶*

A Hétközség-fennsík délnyugati részén, *Sasso Rosso* magaslatain kerültek állásba, ömlött az eső, dühöngött a spanyolnátha. Költő, újságíró Sassy Csabánkat ilyen viszonyok között sem hagyta el humora, a tízesek kemény napjairól ekképpen informálta otthoni olvasóit: eddig

*csak hébe-hóba jártunk a frontra, de most igazi hóba. Augusztusi hóba. Alpesi hóba. Mert hegyek
vannak itt asszonyom akkorák, hogy még nézni is fárasztó őket.*

Angol bombázók támogatták az olasz offenzívát, Sassy erről írta, hogy mindez

*aztán igazi nemzetközi jelleget ad a Brenta völgyének. Mert nem furcsa az, ha valaki az olasz fron-
ton egy magyar honvédezedben az angol tüzéség lőtárolán belül spanyol náthát kap és hogy mi-
nél hamarabb meggyógyuljon, kénytelen orosz teát inni hozzá francia konyakkal.¹⁷*

Október elején a fennsík alacsonyabb részein is hó esett és beköszöntött a fagy, az ellenség pedig támadásba lendült, október 11-től már olasz pergőtűzben kellett helytállniuk a tízeseknek.¹⁸ Tábori újságjuk „*Fehér fakesztek*” című rovatában hétről-hétre aktualizált lajstrommal sorolta fel az ezred hősi halottait, akiket a Hétközség-fennsíkon vagy Marter község temetőjében hantoltak el.

A pergőtűz senkit és semmit sem kímélt. Gyakorta odalett a telefonösszeköttetés, ezért hírvívó szerepkörrel négy kutya (Princz, Isonzó, Lord és Roland) is bevonult a harcoló tízesekhez. Tábori újságjuk nem mellőzte megemlíteni, hogy az

*olaszok legutóbbi hirtelen támadása alkalmával az emberek mellett az ezred egyik jelentő kutya,
Roland, a leghevesebb olasz pergőtűzben jelentéssel lett hátra küldve. Útközben a gránáttól meg-
sebesült, a rábízott feladatot nem tudta teljesíteni. Visszavászorgott az elküldő zászlóaljparancs-
nokságra, ahol beszédes, okos szemeivel jelezte, hogy a parancsot nem tudta rendeltetési helyére
juttatni. Most az ezredparancsnokságon ápolják. Nemsokára ismét szolgálatba áll.¹⁹*

Sáfrán Géza ezredes, majd Szabó Sándor őrnagy vezetésével az összes olasz támadást visszaverték a magyar tizeshonvédek. Másfél hónapnyi kemény harc után, október 21-én hadtesttartaléknak a Barricata körüli erdőkbe vonták vissza a tízeseket. A közvetlen arcvonal mögött sem voltak biztonságban, hősi halottaik számát október utolsó heteiben is növelték a nagy lőtávolságú olasz ágyúk. Napról-napra fokozódott ugyanakkor a bizonytalanság, hiszen a helyzet tarthatatlansága, a bukás egyértelműen körvonalazódott, de mégis, hogyan ér majd véget a világháború, mi lesz Magyarországgal? A honvédek egyre hangosabban fejezték ki azt a meggyőződésüket, hogy az otthon védelmére, a haza határaihoz kellene visszavonni a megmaradt haderőt. Teljesítették a parancsokat, stabil maradt a fegyelem, de reménykedő bizakodással fogadták az október 31-i rendelkezést, amely a hegyek közül a Brenta menti Borgo Valsugana község vasúti csomópontjához vezényelte az ezredet. Arra számítottak, hogy hamarosan indul velük a vonat a magyar határra...

¹⁶ Idézi: BEDÉCS 2015. 36.

¹⁷ *10-es honvéd (A M. Kir. Miskolczi 10-ik Honvéd Gyalogezred tábori újságja)*, 1918. augusztus 15.

¹⁸ SÁFRÁNY 1965.

¹⁹ *10-es honvéd (A M. Kir. Miskolczi 10-ik Honvéd Gyalogezred tábori újságja)*, 1918. november 1.

Csalódniuk kellett. Nemzetiségi, de már osztrák csapatok is önkényesen feladták állásaikat, a főparancsnokság pedig a Magyar Királyi 10. Honvéd Gyalogezredet ítélte megbízhatónak ahhoz, hogy a Brenta-völgyébe nyomuló olasz egységeket feltartóztatva, utóvédként fedezze a Hétközség-fennsíkon még elkeseredetten küzdő bajtársakat. Grigno és Castelnovo között utoljára harcoltak a tízesek, a perticai szerpentin alagútjaiban állták útját az olasz túlerőnek. Engedelmeskedve a parancsoknak, egyre északabbra húzódtak a Brenta felső szakaszán egészen Levico fürdővárosig. A déli arcvonalon olasz és angol egységek már október 29-én áttörték a Piave osztrák-magyar védőállásait. Összeomlott a front, a Monarchia fegyverszüneti bizottsága október 31-én jutott az olasz főparancsnokság padovai székhelyére, november 3-án aláírták az okmányt, mely szerint másnap, november 4-én délután három órakor érvénybe lépett a fegyverszünet. Az olasz hadvezetőségnek ez az idő, illetve a bizonytalanná tett időpont tette lehetővé, hogy jelentős hadianyagot zsákmányoljon és fogságba ejtsen 400 ezer osztrák-magyar katonát.²⁰

A tizeshonvédek 1918. november 3-án parancsot kaptak, hogy Levico mellől induljanak északra Pergine városába, ahol tegyenek rendet, fékezzék meg a vasúti raktárakat fosztogató helyi olasz lakosság és az osztrák szétzüllött alakulatok tombolását. Különösebb erőszak nélkül, de határozott fellépéssel sikerült pár óra leforgása alatt Pergine utcáit elcsendesíteni, majd az újabb parancs értelmében folytatták útjukat észak felé. Az ezred három részre oszlott. Első és harmadik zászlóalja haladt élen a nehéz hegyi utakon, sikeresen eljutottak Innsbruck vasúti csomópontjára, ahonnan vonattal előbb Bécsbe értek, majd haza jutottak Budapestre. Az ezred járműparkja, málhás állatai, konyhája és élelmiszer utánpótlása a műúton haladt Trentino régió központjáig, *Trento* (németül *Trient*) városában viszont az olasz hadsereg feltartóztatta és lefoglalta a készleteket. A hegyi ösvényeken leghátul menekülő második zászlóaljat és az ezredtörzset is megelőzték a műúton gyorsabban haladó olasz alakulatok.

6. A M. Kir. 10. Honvéd Gyalogezred tisztikara a Brenta völgyében. Fénykép, 1918. HOM HTD 76. 1. 4.

²⁰ GALÁNTAI 2000. 473.

Szabó Sándor őrnagy vezetésével, két napja élelem nélkül a kegyetlen hegycsúcsok között elcsigázottan vánszorgó tizeshonvéd második zászlóalj 1918. november 4-én már kénytelen volt megpihenni. Szabó ekképpen emlékezett:

Salurs (Salorno) falutól délre Trient és Bozen között páratlan gyönyörűségű pihenőhely. A műúttól 200 m oldalt szelíden lejtő száraz legelő, minden oldalán fasorral szegélyezve, középen fasorban csörgedező kristályos hegyi patakka, egyik oldalán 1000 m magas sziklafallal övezve, az út másik oldalán a rohanó Etsch folyó (olaszul: Adige – K. K.). Ez a csábos hely volt a vesztünk, itt jutottunk később fogságba.²¹

Salorno falunál már olasz lovasezred várta a pihenőről útra kelő tízeseket, ismét csak Szabó szavaival:

1918. november 4-én elől-hátul egy-egy olasz hadsereg, jobbról 1000 méteren felüli sziklafal, balról az Etsch folyó zárta el útjaitokat, már minden régen felbomlott körülöttetek s második napja nem ettetek, nem engedtétek magatokat lefegyverezni, csak az én november 5-én este kiadott parancsomra semmisítettétek meg felszereléseitek maradványait.²²

Amikor az olasz alakulatok feltartóztatták a tizeshonvédeket, már érvényben volt a Padovában megkötött fegyverszünet. Ennek ellenére, *Salorno* mellől az olaszok egész éjjel meneteltették a jogalap nélkül ejtett hadifoglyaikat. Trento városában vasútra rakták őket, *Rovereto*, majd a veronai erőd volt a szortírozás helyszíne. Egészen Nápolyig vitték a különválogatott tiszteket, a campaniai nagyváros mellett, *Agnano* községben kerültek fogolytáborba. A tizeshonvéd legénység zömét *Ancona* közelében, *Servigliano* barakkjaiban, továbbá Verona, Udine és Gorizia fogolytáborokban helyezték el az olaszok. Szabó Sándor végül Nápolyból maga is Ancona környékére került, emlékei szerint

ki voltunk téve a természet szigorának, én, mint törzstiszt, sátorban laktam a serviglianói fogolytáborban, legjobb esetben ebédre és vacsorára rizslevest és makarónit kaptunk.²³

A hadifoglyok egy évnyi barakkélet után, 1919 végén (szeptember–december) tértek haza Olaszországból. Köztük volt a miskolci dr. Harsányi József százados, Ooppelcz Balázs hadnagy, Tóth Kálmán alhadnagy, Sipos Sándor szakaszvezető, Donga János őrmester, Nehézy Sándor tizedes és Szemán Mátyás szabómester. Köck Gyula ózdi borbélymester, a sajószentpéteri szakaszvezető Csépany József. A sátoraljaújhegyi postatiszt, Ambrus István tizedes. Szikszay Sándor ónodi cipésmester. Szihalom római katolikus kántortanítója, Ambrus László hadnagy. Egerből Bajnok Kálmán őrmester, Gyöngyösről Kóczyán Gyula kórházi felügyelő és Kronstein Géza kárpitósmester. Kovács Pál tizedes Hevesről, a poroszlói Koppány Imre, G. Oláh Lajos őrmester és P. Halász Imre gazdálkodók. Tizsanánáról Pap István gazdálkodó, a verpeléti vendéglős Kipperger József, Visontáról Csesznok József tizedes.²⁴

Az 1986-ban kiépített Béke Ösvénye (*Sentiero della Pace*) turisztikai és kulturális szempontú beruhásként az I. világháborús észak-olasz frontvonal teljes, 520 km hosszán látogathatóvá tette az eredeti lövészárkokat, katonai erődöket, temetőket és az utóbb kialakított emlékműveket, múzeumokat, emlékhelyeket. Angol, német és olasz feliratú információs táblák kerültek az érintett létesítmények, nevezetességek környezetébe, 100 kilométernyi szakaszt kerékpáros bejárásra is alkalmassá fejlesztettek. Évfordulós megemlékezések, tematikus rendezvények, előadások, konferenciák helyszíne lett a magashegyi Béke Ösvénye.²⁵ Asiago város közelében, a 10-es honvédek által védett Hétközségfennsík (*Altopiano dei Sette Comuni*) monumentális katonai emlékhellyé vált. Asiagóban osszárium (csontkamra) látogatható szentéllyel, kiállítással. A kriptában 54 275 katona maradványai nyugszanak, az emlékműben 12 795 olasz és 8238 osztrák-magyar hős neve olvasható.²⁶ Dolgozatunk céljai között szerepelt, hogy – a világháborús centenárium apropóján – szerény eszközeinkkel próbáljuk a Velence, Verona, Garda-tó, Bolzano turisztikai nevezetességek sorát egy olyan észak-olasz helyszínnel bővíteni, amely sok miskolci, borsodi, zempléni és hevesi család múltját, ekképpen jelenét is befolyásolta.

²¹ SASSY 1939. 204.

²² 10-es honvéd. (A m. kir. volt miskolci 10. honvéd gyalogezred tábori újságja), 1925. november 8.

²³ 10-es honvéd. (A m. kir. volt miskolci 10. honvéd gyalogezred tábori újságja), 1925. november 8.

²⁴ SASSY 1939. 216 – 345.

²⁵ IRIMIÁS 2015. 72 – 76.

²⁶ BEDÉCS 2015. 259 – 261.

FORRÁSOK ÉS GYŰJTEMÉNY

HOM = Herman Ottó Múzeum

HTD = Történeti Dokumentáció, Miskolc

BIBLIOGRÁFIA

BEDÉCS 2015

BEDÉCS Gyula: A Doberdótól a Dolomitokig. Zrínyi Könyvkiadó, Budapest, 2015

DODSON–ESPOSITO 1950

DODSON, T.–ESPOSITO, Vincent J. (eds.): *A Short Military History of World War I with Atlas*. United States Military Academy, 1950

FRIED 2004

FRIED Ilona: *Fiume*. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2004

GALÁNTAI 2000

GALÁNTAI József: *Az I. világháború*. Korona Kiadó, Budapest, 2000

IRIMIÁS 2015

IRIMIÁS Anna: Téli háború az örök jég honában = *Átjáró Interdiszciplináris Folyóirat*. Megjelenik félévente (Észak-Keleti Átjáró Egyesület, Miskolc) 2015/2. (5.) 65–78.

MÁTRAY József–THURZÓ NAGY

MÁTRAY József–THURZÓ NAGY László: 1970 *A miskolci m. kir. 10. honvéd gyalogezred az első világháborúban*. Kézirat, Miskolc. HOM HTD 76.1.4.

PÁNDI 1997

PÁNDI Lajos: *Köztes Európa 1763–1993*. Osiris, Budapest, 1997

SÁFRÁNY 1965

SÁFRÁNY Géza: *Harctéri napló*. 1965, Kézirat, Budapest. HOM HTD 76.1.9.

SASSY 1939

SASSY Csaba (szerk.): *A volt M. Kir. Miskolci 10. Honvéd gyalogezred világháborús emlékalbuma*. Ludvig, Miskolc, 1939

SZTANÓ 2014

SZTANÓ László: *Taljánok, olaszok, digók. A nemzeti sztereotípiák fogságában*. Corvina, Budapest, 2014

